

SPECTACOLUL NUNȚII PE VALEA SOMEȘULUI ALUNIȘ, JUDEȚUL SĂLAJ

OLIMPIA FĂRCAȘ, ROMOLICA DEJEU

De la ultima împărțire administrativ-teritorială a țării satul Aluniș face parte din județul Sălaj; înainte Alunișul făcea parte din raionul Cehu-Silvaniei, regiunea Maramureș.

Gospodăriile sătenilor sunt concentrate, majoritatea fiind înșirate de-a lungul drumului principal, străbătând satul dintr-un capăt în altul, din Joseni până în Suseni, iar celelalte răspândindu-se în alte două uliți: Hlube și Pipirig. Fiecare gospodărie țărănească are o grădină întinsă numită "ogradă", parțial arată, parțial plantată cu pomi fructiferi. Aceste grădini erau în trecut străbătute de cărări care scurtau distanțele, unind între ele ulițe îndepărtate. Cărările erau permanente sau temporare, cele temporare nu mai erau folosite după cosit. Semnul opririi cărărilor era "ciuha", o nuia înfiptă în pământ și făcută colac de care se agăța un smoc de fân, trecerea peste vale sau pârau se făcea pe punte. Satul avea un centru unde era așezată școala, biserica și magazinul sătesc. Acestea se păstrează și astăzi.

În trecut, satul a avut două fântâni satești de unde aproape toți gospodarii satului se alimentau cu apă. Aici veneau zilnic sătenii cu vitele la adăpat. De asemenea, pe Someș era două mori de apă unde oamenii își măcinau bucatele.

În urma recesământului din anul 1992, în sat se înregistrează 258 fumuri și 200 familii. Populația este în întregime formată din români însemnând 765 de persoane.¹

Satul a aparținut de cetatea Aranyes, așezată pe Someș în hotarul satului Cheud. În documente se arată că în 1387, urmașul lui Ludovic I al Ungariei dăruiește familiei Iansz, stăpânul cetății mai multe sate - 16 românești și 13 maghiare, între satele românești figura și Alunișul.

Satul Aluniș este unul dintre cele mai vechi așezăminte românești din acest colț de țară. Vom reda atestările istorice ale localității precum și denumirile lor vechi:

¹ Datele sunt luate din documentele Primăriei comunei Benesat.

1246 Sceplok, 1387 Zceplak, 1423 Zeplak, 1450 Zephla, 1494 Szeplak, 1850 Szeplaku, 1854 Szeplak, Săplac, 1913 Szamoszeplak.²

Deci, atestat în 1246, Alunișul este un sat românesc care alături de celelalte localități din zonă constituie o dovadă a existenței străvechi și permanente a elementului românesc în această parte a Transilvaniei, în timpul și după generalizarea stăpânirii maghiare. După reforma agrară din 1821 satul și-a schimbat denumirea în Aluniș, după numele unui toponim.³

Cu toate transformările radicale intervenite în structura sa, satul oferă încă oricui posibilitatea unui contact viu cu unele aspecte de cultură tradițională. Fragmente din valoroasa cultură tradițională a satului (case, șuri, grajduri, fântâni, garduri) păstrează ceva din atmosfera satului tradițional. Viața culturală a satului a avut caracter folcloric până nu demult, ea fiind animată de diferite formații artistice: grup vocal, formații de dansuri, soliști vocali. Aceste formații au fost conduse de dascălii din sat (Taloș, M. Croitoru). Mărturie a activităților culturale valoroase stau premiile obținute la diferite concursuri și festivaluri precum și înregistrările la radio și televiziune. Obiceiurile au fost pentru ei un adevărat tezaur. În obiceiurile tradiționale și-au oglindit alunișenii întreaga lor viață, aspirațiile, durerile și bucuriile.

Majoritatea informatorilor pe care i-am consultat mi-au mărturisit că respectarea obiceiurilor folclorice erau în trecut obligatorii în sat. Cei care îndrăzneau să le ignore pierdeau considerația colectivității umane fiind uneori pedepsiți în diferite feluri de către opinia publică satească.

Folclorul satului Aluniș a fost bogat și variat, însă cu toată strădania alunișenilor de a păstra nealterat folclorul și obiceiurile din sat, unele dintre ele s-au degradat iar altele s-au pierdut în negura timpurilor.

La întrebarea privind vârsta la care se mărită fetele și se însoară feciorii un informator "hătru" spune: "până la o vârstă să mărită și să însoară sânguri, apoi îi însoară babile, apoi dracu și mai apoi nime".⁴

Atât mirele cât și mireasa sunt avertizați cu privire la seriozitatea cu care trebuie să privească căsătoria:

"Miresucă struț de flori,
 Ie-ți gându' de la feciori
 Și țîl pune la bărbat
 Cu care te-ai cununat.
 Măritatu' nu-i așe
 Cum ai lua un măr din drum
 Să-l arunci de n-a fi bun.

² Coriolan, Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, p. 17.

³ Petri Mor, *Monografia județului Sălaj*, vol. IV, p. 24.

⁴ Inf. Pașca Alexa, loc. Aluniș, jud. Sălaj.

Măritatu-i mărturie,
 Ce cumperi îi pă vecie!"
 sau:
 "Mire, mire cu ochi dragi,
 Bagă de samă ce faci
 Că iesta nu-i măr din drum
 Să-l arunci dacă nu-i bun,
 Că asta-i o mărturie,
 O cumperi și-i pă vecie
 Aiesta-i rod înflorit,
 Griji, dacă l-ai dobândit".

Dacă fata se mărită prea tânără, mirele este sfătuit să țină seama de frăgezimea și nepriceperea ei: "Mire, mire, fătú' meu,/ Nu-ți purta mireasa rău,/ Că te-a bate Dumnezău./ De Ț-a greși câteodată,/ O sărută și o iartă,/ Că-i minte copilărească,/ Nu-i modru să nu-ți greșească".

Trecând peste limita superioară de vârstă de 20 și 25 de ani, fetele sunt considerate "trecute", bătrâne iar feciorii "holtei bătrâni".

Mai demult, înainte de căsătorie se mergea "pă vedere", un fapt absolut obligatoriu, "era musai să se cunoască cuscii între ei și să vorovească"⁵ și foarte rar se întâmpla să se mărite fetele în alt sat,⁶ iar după ce "mergeau pă vedere", se "tomne"⁷, nu se făcea logodnă.

Dintre elementele de spectaculozitate ce însoțesc ceremonia nunții se numără "balțau" și "ștergurile de nuntă" pentru "temători", în satul Aluniș nu este întâlnită denumirea de steag de nuntă. În sat erau două perechi de "t'emători": chemătorii mirelui și chemătorii miresei.⁸ Aceștia erau "gătați" de surorile și prietenele miresei (îmbrăcați în costume populare specifice satului) cu ștergare de nuntă lucrate de mână

⁵ Inf. Cormoș Maria, loc. Aluniș, jud. Sălaj: "Mere pă vedere, că tomna aici în sat, eram fecioriță și o fost o fată de aici din sat pă vedere în Inău. Și când o fost miercurea o fost târg de țară și ne-am dus în târg cu mama și cu niște vecini di' pă acole. S-o dat a vorovi uaminii: "-no, da ați avut vederosi? -am avut! - d'apu' cum ați rămas? - n-am rămas nici cum că is diță n-are, pepini n-are, diță sus, pepinii nu-s! Apoi, io am întrebat-o pă mama că di' ce o zăs omu' ala așe; și o zăs că o fost on fel de familie care s-o lăudat și aceia dacă o cerut așe cum s-o lăudat n-o avut de unde da și nu s-o luat lolaltă".

⁶ Inf. Cormoș Maria, loc. Aluniș, jud. Sălaj: "Nu să pe mărita mai demult fetile pă sate. Să zăce că aceia care să mărită pă sate nu-i "cela" în sat, că nu place la nime".

⁷ Idem: "Înainte nu să făce' logodnă decât să tomne, amu să face. Înainte, numa atâta o fost că s-o dus la părinți feciorului și o tomnit, da' n-o mai făcut logodnă. O pus zăua când să meargă la notarăș. Erau mulți care tomnea și străcau, care să cununa și cu notarășu' și fuje cu altu' că o sâle să să ducă după el și nu-i plăce. Amu să ieu și apoi fac logodna, domne sfinte. Sunt care fac cu două, tri luni înainte logodna, sânt care nu fac".

⁸ Idem: "Temătorii umblau miercurea să teme la nuntă. Iera două păret'i de temători, ave temători și mnirile și mnireasa. A mnirelui mere la tineret, nu mere la socrii, da' a mniresă mereu la socrii și temau".

mi-re-sei prin-se de umărul drept și cu "balțauă" frumos împodobite. Aceștia, când intrau în casă ziceau: "Am venit la dumneavoastră,/ C-am auzât că aveți o fată/ Care samănă cu a noastră/ Și vă poștește joi dimineța,/ La un păhar de băutură/ La mai multă voie bună/ Și cu-on struț de busuioc/ Să aibă gazda noroc".

Relatez acum prezentarea nunții "cum să făce mai demult, pă vreme' me'", făcută de informatoarea Cormoș Maria din Aluniș: "Atunci, joi sara să făce nunta. Și joi la zăuă iera tineretu' și sara erau bătrânii, socrii, că așe li să zăceu. Joi la zăuă era cununia și mereu după mnireasă pă sate, dacă era di pă sate mnireasa, mereu după mnireasă tineret - cuscii- că așe le zăceu: "- No', da' tematuv-o la nuntă? - T'emat!- Da' poi hi or mulți cuscii le zăce la tineret. Și era "șiratău" mniercuri sara. Iera muzică, ceatarâși și mere tineret care era pă acolo pă aproape, vecini. Nu mere tineretu' atuncea noptea cum mǎrg amu'. Și să pune fraț de mnireasă și t'emători. Da t'emători umblau mniercuri să teme la nuntă. Ierau două părechi de t'emători. Ave temători și mnirile și mnireasa. A mnirelui mere la tineret, nu mere la socri, da a mniresî mereu la socri și t'ema. Surorile mniresî (amu', vecine și pretine de-a mniresî) ele gătau t'emătorii. Să făceu balțauă. Cu ele umblau și t'ema la nuntă, apoi le duceu acasă, multe le spârticau că ierau de hârtie. Nu ierau la noi lăutari, ceatarâși, că așe le zăce, nu cum îi amu că amu sânt rumâni, atunci nu iera numa' țâgani din T'eud, din Țăcău, din T'ilința. Mnirile mere și băga ceatarâș, a lui era obligația. Amu' nu știu cum să procedeză, că io, la a mneu băiat i-am adus io muzică. I-am adus pă aieștia di la Zalău, am vorovit cu Bucur, i-am spus că io vreu să vie Barz, i-am spus că mnie aceia îmni trebe, alți numni trebe; o fo' muzică tare bună, că apoi l-o mai tăt t'emat aici la nuntă. Apoi să t'ema staroste. Ala să înțăleje cu socri cum trebe să să aranjeză nunta. La noi o fo' unu', Violin, ala iera la tăte nunțale taroste, spune tătătăt, cum să începe masa, până să găta nunta. Și când o sfințat sorile, tineretu' s-o dus acasă și începe să mǎrg socrii. Jucau mnireasa și tineretu', iera danțu' mnires' și să fura mnireasa, de acie ierau fraț de mnireasă, să nu fure mnireasa. Da' amu' să mai înțălăjeu să o mai leșă să fugă trăbuie să mǎrg nașu' să plătească. Mniercuri sara era șiratău, să petrece la mnireasă acasă cu coptături și băutură. La șiratău, în timpu' danțului feciorii zăceu fel de fel de străgături ("Mniresucă, țucu-te/ Bine ț-o fost rândulit/ Pâine albă și cuțât/ Și fecioru' cel de rând/ Și cuțât și pâine albă/ Și fecioru' cel de treabă"). Joi deminecă să găta mnireasa. Să-ț spui io dumnitale, ș-amu tăt așe-i la noi, nu-i ca și cum arată la televizor că o gată pă mnireasă, decât uariște pretine stau acolo când să-mbracă. Să mere după mnireasă. Mnireasa iera acasă și mnirile iar iera acasă. Să îmbrăca mnireasa (de nu sta lolaltă, că să întâmpla de și fujeu), da de nu, de mere cu treabă bună atuncea îi pune popa balțu' cu crucea. Da de era fujită, nu își pune balțu' de acasă. De era fată curată, mere cu capu' gol la biserica, și-i pune popa balțu' cu crucea, dacă iera fujită nu-i mai pune balțu' cu crucea. Care era fujită, mereu după ie și atunci, în timpu' ala o gătau, îi pune balțu', o gătau în casă. Pă mnire, nu-l găta nime. La mnire să-abate tineretu' ș-apoi mereu după mnireasă. Când să vine după mnireasă, o bagă pă mnireasă și când cer mnireasa îi dau o fată mnică și tarostile zăce că nu-i asta, că-i alta și-i dă

bani. Și apoi uă aduce pă mnireasă și uă bagă cu uăriște pretină, cu altă fată și le pun o față de masă pă iele și-l pune pă mnire să aleagă care-i mnireasa. Apoi zăce tarostile cum să-și ieie rămas bun, așe zăce niște vorbe de plânje tăță lume. Când să apropie de biserică, atunci ptuiesc: Domnule părinte bun/ Ieși afară până-n drum / Ie-ți în mână o cârticică/ Și cunună o floriceică/ Ie-ți în mână un patrahir/ Și cunună un trandafir. Când ies din biserică iară ptuiesc: Supărată-i mnireasa/ Pân' ce o întreat popa/ Place-i mnirile ori ba/ Nici acolo n-o spus drept/ Numa' ș-o pus capu-n piept/ Ș-o zăs că-i place bugăt, sau: Dulce-i mierea-n cununie/ Da-i amară pă vecie/ Dulce-i mierea din pahar/ Da-i amară păstă an. Când vin di la cununie, îi așteaptă la poartă, vin t'emătorii și pun acolo o masă, pun pă ie on blid cu grău, on colac mare și o videre cu apă și on struț de busuioc. Apoi să înconjură mescioara. Îi așteaptă soacra ce mare la poartă cu coptături și să ptuiască aici la noi tare mult să ptuiască și amu să mănâncă în gură cu ptuiuturi. No, așe să făce la noi înainte, de joi demineața și până vineri sara să țane nunta. Ș-apoi dacă iera fata di pă sate, ori și dacă era din sat, nu mere la măsă, să găta nunta, da nu mere la măsă până dumineca. Dumineca mere cu nănașii și cu t'emătorii și mai t'emaui tineret. De să întâmpla să nu poată mere, nu mere până în celaltă duminică".

În spectacolul nunții un rol aparte îl are "găina" este un moment important din timpul nunții, mult așteptat de nuntași, un adevărat spectacol comic care se petrecea la masa nașilor unde se prezenta găina miresei, o pasăre făcută din gips (sau chiar una "adevărată") vopsită în diferite culori, "gătată" cu tot felul de panglici, rămurele verzi și flori. Aceasta, aleasă cu cea mai mare grijă să fie: "cea mai mare, mai grasă, țanțoșă și mai frumoasă" este destinată unui ritual special, solemn care îi revine în timpul ceremonialului complex al nunții. Mai întâi a fost cruțată de a fi în oale, i s-a păstrat integritatea corporală cu unele mici modificări puțin crestată pentru scurgerea sângelui, i se păstrează capul țanțoș, curățată și spălată cu grijă iar apoi umplută cu cartofi sau păsat amestecat cu slănină. Apoi este frumos împodobită cu panglici colorate iar în cioc i se pune o țigară aprinsă. "Socăcița" aleasă să prezinte momentul duce tava cu găina miresei către masa nașilor și pe acordul muzicii ceatarășilor "zăce găina". Versurile sunt de cele mai multe ori deocheate⁹:

"Frunză verde de cireș,
La tăță lumea vestesc
Că cu găina pornesc!
Ia țagane arcu-n mână
Și zi-mi una la găină,
Zi, țagane, zi frumos,
Să mă pot coborî jos.

⁹ Inf. Vălean Clarița, loc. Biușă, jud. Sălaj: "Amu-s femeie bătrână, înainte am fost tânără când u-am jucat. Socăcița găta găina că ie lucra, ie o făce și ie o duce".

Zi, țigane, zi, cu dragă
Să mă pot sui pă prag,
Să mă duc cu găina
Să i-o duc la nănaș.
Frunză verde de răchită
Tre' s-o vând că sunt silită,
Că s-o-nvățat prăpădită
S-o-nvățat de dohănește
Și tăta mă sărăcește,
Și strâgă în gura mare
Să-i cumpăr Naționale.
Nănaș mare, nănaș mar,
Scoală-te on pic în picioare,
Să te văd cât ești de mare!
Floricea de pe rât
Vin cu găina s-o vând,
De-ți stă gându' la găină,
Cinci sute să-mi pui în mână!
Zi, țigane mai frumos,
Că mă dau di pă prag jos
Dă, țigane acum cu mâna
Traje-i una la găină!
Zi tu, cu cetera ta
Când n-oi ști io cu gura
Io știu multe, și le-aș spune,
Nu le pot, că mi-i rușine
Mi-e rușine și mi-e somn,
De-o săptămână nu dorm
N-am dormit de-o săptămână,
Că tăt fug după găină,
Că găina mi-o fugit
Și n-am putut să o prind.
Aseară, ca norocu'
O prinsăi cu nănașu'
Am prins-o când se-nsera,
De n-o știut nănaș.
Frunză verde, mărcine
Hai, nănașule, cu mine
Om mere, până-n grădină
Să facem târg la găină.

Uiuiu și iară iu,
Rău mă teme bărbatu'
Că m-oi iubi cu nănașu'
Da' io-am prins a mă jura:
"Uște-mi-să inima,
Ca rătu' primăvara,
Când îs oile cu miei,
Pădurea cu cocoșei!"
Și nici așe nu m-a crede.
Ui, săraca nănașa
Cum închină și suspină
Și-i stă gându' la găină
La găină-i poate sta,
Din găină n-a gusta,
Că-i subțire punguța
Iar nănașu-i cu cojoc,
Și mi-a da pă ea un zlot
Și m-oi duce- târg cu ele
Și mi-oi lua ruminele
Și cu ele m-oi albi
Cu nănașu m-oi iubi.
La nănașu' pă coteț,
Răsărit-o castraveți
Om mere și i-om pled'i
Cu nănașu' m-oi iubi!
Frunz verde, lemn de brad
Nănașu' îi om bogat
Dumnealui cu drag așteaptă
Găina de la nevastă
Dumnealui cu drag primește
Găina de la neveste
Mai ales cea de la mine,
Că-i zâc aproape "vecine".
Găina-i cu nouă ouă,
Nănașu' numa' cu două,
A găinii-s cocoșite,
A nănașului zbârcite
Găina mea-i din Supur,
De ieri-i cu ou în cur
Nănașule, de nu mă crezi,
Bagă jejetu' și vezi.

Tăcut-o găina mea,
Pene albe sânt pă ea,
Pene albe, pene verzi,
Ca a ei pene nu vezi.
Mă dusăi pă drum în jos,
Mă-ntâlnii c-on om frumos
El o zăs să mă pui jos,
El o zăs și eu n-am vrut,
C-o fost noapte, n-am văzut,
D-amu-i zăuă și-l cunosc,
Nănașu' cel mare-o fost.
Tăcut-o găina mea,
Lumea să uită la ea,
Că-i frumoasă și-mpănată
De mine o fost gătată
Hai, nănașă, te gătește,
Găina de me-o plătește
C-o fost puică porumbacă,
Și-i prețu' ca la o vacă
Că asta-i găină grasă,
Țănută pă lângă casă
De un an i-am dat mâncare,
Și de-aceea prețu-i mare.
Nănaș mare, om de veste,
Stai în loc și te gândește
Farfuria cât plătește
Farfuria-i porțolan,
Găina-i cât un curcan
I-am dat de mâncare un an
Iar de prânz i-am dat ovăz
Și de-amiază, grâu ales.
De cină i-am dat fărină,
Cum îi place la găină.
Nănaș mare, nănaș mare,
Bagă mâna-n buzunare
Și scoate bani de hârtie,
Tăt de-o sută și de-o mie
Nănaș mare, țucu-te
Nu da bani mnicuți pă ie,
Nu-mi mai da bani mânânțai,
Că nu mă pricep la iei

Că îs bată de la nuntă,
Nu cunosc numa' de sută.
Bine că te-am păcălit,
C-ai gândit că iei puicuță
Și-ai luat cocoș cu puță.
Uiuiu¹⁰.

Nașul are îndatoriri de onoare să răsplătească osteneala "socăciței" și să-i plătească acesteia găina drept urmare, la final, acesta se scotocește prin buzunare și o răsplătește cu un dar de câteva sute de lei.

Momentul "cântecului găinii miresei" este un prilej de cinstire pentru nănași și miri, dar și de înveselire generală a nuntașilor prezenți la fericitul eveniment.

Cererea miresei se face de către "tarostele" din sat sau dacă nu era se chema din satul vecin. Acesta este cel care conduce întregul ceremonial al nunții de la început până la sfârșit: cere mireasa de la părinții acesteia și o încredințează mirelui și socrilor, conduce alaiul la biserică până la locul unde are loc nunta propriu-zis și tot el este cel care spune rugăciunea dinainte de masă și dă "dezlegare" la masa, anunță momentele importante din timpul nunții și împreună cu nașii strânge darurile pentru miri.¹¹ Textul prin care se cere mireasa este același la fiecare nuntă, cu mici modificări, de la caz la caz:

"Iubiți oaspeți prestimați
Și chemați și nechemati
Ce cu dragoste frățească
Ați venit la această casă
Ca oameni de omenie,
Să luați parte la cununie
Noi am auzat de veste
Că în curțile aceste
Ieste-o floare mohorâtă
De ochi pământeni iubită.
Da crăișoru împărat
A judecat
Să o răsădească
În grădina împărtească
Că acolo locu-i bun și apa-i bună
Crăișoara să ne-o dați

¹⁰ Inf. Cornoș Maria, loc. Aluniș, jud. Sălaj: " ... să stă la masă și după ce să fură mnireasa vine "găina". Ieste o femeie, Cătărina, era după mine că io o zăcem la nunț ' nainte, când te mai hodinei zăce muzicantu'".

¹¹ Idem: "Tarostele se înțăleje cu socrii cum trebe să să aranjeză nunta. La noi o fost unu' Violin, ala ira la tăte nunțale. Tarostile spune tătătăt: cum să începe masa, pân să gâta nunta".

Că am vinit cu sape de arjint
 Să scoatem florica din pământ
 S-o scoatem cu rădăcină
 S-o sădim la împărat în grădină
 Ca acolo să crească
 Și să se veselească
 Ie-ț, mireasă, rămas bun
 Di la flori de lângă drum
 Di la iarba de lângă cruce
 Di la a ta măicuță dulce
 Di la iarba de sub prag
 Di la a tău tătucă drag,
 Di la frați, di la surori,
 Di la grădina cu flori;
 Di la struț de busuioc
 Di la feciorii din joc
 Di la flori de cărăjele
 Di la fete tinerele
 Care-ai feciorit cu iele."

THE WEDDING SPECTACLE ON THE SOMEȘ VALLEY-ALUNIȘ, SĂLAJ COUNTY (Summary)

The study presents the wedding custom from the Aluniș locality, Sălaj county, a nuptial ritual that includes in its structure a series of acts involving a magical feature.

The entire community wanted to assist and to contribute to the wedding ceremonial as it considered itself compelled to see that the new family's integration takes place according to the existing laws, strictly honoured for entire generations.

In the wedding spectacle, the rites are always accompanied by an "implement" (untouched water, basil, wheat, etc.), which form together with other elements with symbolic characteristics a single whole in the process of performing the magical ritual.

Apart from the spectacular elements going with the ceremonial, for example the "balțau" and "ștergurile de nuntă" for the "fearful", in Aluniș we do not encounter the denomination of "wedding flag". In Aluniș there were two pairs of people who call the guests: groom's callers and bride's callers. These were prepared ("gătiți") by the bride's sisters and the friends (dressed in outfits characteristic for the village) with wedding towels made by the very hands of the bride, attached to the right shoulder and with beautifully decorated "balțauă".

The ritual is almost entirely accompanied by bridal poems, which are due to emphasize the connotation of the deeds of the "actors" up to a complete fusion, having often the role of marking the important moments of the ceremony.

The songs, the dances, the nuptial poems fulfill this process, materialized under the form of rites that symbolize the transition from one phase of life to another and also to a new social status.